

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان / سال چهارم، شماره سیزدهم، بهار ۱۳۹۵ / صفحات ۹۶-۶۵

اثر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی ایران، کشورهای MENA و OECD با استفاده از روش گشتاور تعمیم یافته

فاطمه مهربانی^۱، فرشته عبداللهی^۲، مهدی بصیرت^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۲/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۱/۱۱

چکیده

موانع قانونی در انجام فعالیتهای اقتصادی منجر به کاهش کارآفرینی و فعالیتهای کارآفرینانه، سرمایه گذاری، ایجاد اشتغال، تولید و نهایتاً رشد اقتصادی می‌گردد. مطالعه حاضر با بکارگیری روش داده‌های مقطعی پویا و برآوردگر گشتاور تعمیم یافته به بررسی و مقایسه اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی برای یک نمونه منتخب از ۴۴ کشور عضو منا و سازمان همکاری اقتصادی و توسعه طی دوره زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۶ می‌پردازد. نتایج این بررسی بیانگر آن است که رشد اقتصادی ایران بدلیل فقدان محیط کسب و کار مناسب از شرایط مناسبی برخوردار نیست. از سوی دیگر بررسی شاخص‌های فضای کسب و کار حاکی از آن است که این شاخصها در ایران در مقایسه با کشورهای منتخب از جایگاه مناسبی برخوردار نمی‌باشند. همچنین بررسی حاضر بیانگر وجود یک رابطه مثبت و معنادار بین بهبود فضای کسب و کار و رشد اقتصادی است. در مورد کشورهای منا از بین شاخص‌های فضای کسب و کار بیشترین اثر بر رشد اقتصادی مربوط به شاخص انحلال (۰,۱۸) و کمترین اثر مربوط به شاخص تجارت فرامرزی (۰,۰۲۷) است. این در حالی است که برای کشورهای OECD بیشترین اثر مربوط به شاخص شروع کسب و کار (۰,۲۵) و کمترین اثر مربوط به شاخص پرداخت مالیات (۰,۱۲) است. در حالیکه شاخص پرداخت مالیات برای کشورهای منا دارای اثر منفی (۰,۲۳-) بر رشد اقتصادی است. زیرا با بدتر شدن فضای کسب و کار رشد اقتصادی کاهش می‌یابد.

طبقه بندی JEL: O42, O41, K2, C23.

واژگان کلیدی: فضای کسب و کار، رشدی اقتصادی، گشتاور تعمیم یافته.

۱. استادیار دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز

Email: fatemeh.mehrabani@hotmail.com

Email: mafaalaa@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد علوم اقتصادی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز

Email: mehdi.basirat@yahoo.com

۳. استادیار دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز

صحت مطالب مقاله بر عهده نویسنده است و مقاله بیانگر دیدگاه مجمع تشخیص مصلحت نظام نیست

مقدمه

یکی از سوالات اساسی که همواره در اقتصاد مطرح بوده و هست و اقتصاددانان در پی یافتن پاسخ آن می باشند عبارت است از اینکه «چرا برخی از کشورها نسبت به سایر کشورها از رشد اقتصادی سریع تری برخوردارند؟» پاسخ این سوال در مطالعه عوامل اساسی موثر بر رشد اقتصادی نهفته است، یعنی قوانین حاکم بر فعالیتهای اقتصادی و تجاری. هال و جونز (۱۹۹۹)^۱، آسیمگلو و همکاران (۲۰۰۱)^۲ نشان دادند که بنگاهها و موسسات عامل اساسی خلق ثروت و رشد اقتصادی بلند مدت هستند. بنابراین کشورهایی که قوانین و مقررات سیاسی و اقتصادی بهتری داشته‌اند امروزه ثروتمند تر هستند.

با توجه به آنچه بیان شد مشخص می‌گردد که دستیابی به اهداف کلان اقتصادی مستلزم وجود قوانین و مقررات خوب است. منظور از قوانین خوب، قوانینی است که بتوانند حقوق مالکیت را ایجاد و توضیح دهند، هزینه حل اختلافات و تضادها را کاهش دهند، پیش بینی فعل و انفعالات اقتصادی را افزایش دهند، ایجاد کننده قراردادهای شراکتی با بالاترین درجه اطمینان و حمایت در مقابل سوء استفاده باشند (آسیمگلو و همکاران (۲۰۰۱)، دژانکو و همکاران^۳ (۲۰۰۲)). به بیان دیگر هدف از طراحی قوانین و مقررات آن است که کارآمد باشند یعنی برای همه قابل دسترس باشند و در اجرا نیز ساده باشند. دژانکو و همکاران (۲۰۰۶) و حیدر^۴ (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای که در بین کشورهای مختلف انجام دادند به این نتیجه رسیدند که برقراری مقررات سخت و سنگین بر فعالیتهای تجاری و اقتصادی رابطه منفی و معکوس با رشد اقتصادی دارد.

با توجه به تاثیر قوانین و مقررات بر فعالیتهای اقتصادی و متغیرهای کلان اقتصادی همچون رشد اقتصادی، بهره‌وری، تراز پرداختها و ... بانک جهانی شاخص‌هایی را برای بهبود و تنظیم محیط کسب و کار ارائه نموده است که چهار هدف کلیدی را دنبال می‌نمایند. این اهداف عبارتند از: (۱). ایجاد انگیزه برای اصلاحات ساختاری از طریق مقایسه کشورها، (۲). تلاش برای آگاهی دادن در زمینه طراحی اصلاحات ساختاری از طریق برجسته و پررنگ تر نمودن آنچه که باید تغییر نماید، (۳). آمارهای فضای کسب و کار مملو از ابداعات و ابتکارات بین‌المللی هستند که بر فرآیند توسعه تاثیر گذارند، (۴). آمارها در تلاشند اصول نظری را از طریق ایجاد شاخصهای جدیدی که جنبه‌های مختلف قوانین را تعیین می‌نمایند، همچنین تسهیل نمودن آزمون تئوری‌های موجود، و مشارکت در ایجاد مبانی تجربی برای کارهای تئوریک در زمینه روابط بین مقررات و توسعه، بیان نمایند.

بر این اساس مقامات دولتی کشورهای مختلف در طی ۵ سال منتهی به سال ۲۰۱۰ بیش از ۱۱۴۰ اصلاح ساختاری را در قوانین و مقررات خود صورت داده‌اند. از سوی دیگر سیاستگذاران علیرغم بحرانهای مالی و

1 Hall and Jones (1999)   2. Acemoglu etal (2001)   3. Dejankov etal (2002)
4. Haidar (2009)

اقتصادی تلاش نموده‌اند تا این قوانین را در سطح بنگاه اجرا نمایند و در برخی حوزه‌ها با سرعتی بیش از گذشته اصلاحات مورد نظر را صورت داده‌اند. بیشتر اصلاحات در برنامه‌های سرمایه‌گذاری و به منظور افزایش رقابت صورت گرفته است (حیدر ۲۰۱۲).

مطالعه حاضر با استفاده از آمارهای ارائه شده توسط بانک جهانی در غالب شاخص‌های فضای کسب و کار در تلاش است که به بررسی وضعیت این شاخص‌ها و اثر آنها بر رشد اقتصادی ایران در مقایسه با برخی از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته طی دوره زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۶ بپردازد. سوالات اساسی که در پی یافتن پاسخ آنها هستیم عبارتند از: (۱). آیا شاخص‌های فضای کسب و کار ایران در شرایط مناسبی قرار دارند؟ (۲). آیا شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی تاثیر گذارند؟

نتایج بررسی ما بیانگر این واقعیت است که رشد اقتصادی ایران بدلیل فقدان محیط کسب و کار مناسب از شرایط مناسبی برخوردار نیست. از سوی دیگر بررسی شاخص‌های فضای کسب و کار حاکی از آن است که این شاخصها در ایران در مقایسه با کشورهای منتخب از جایگاه مناسبی برخوردار نمی باشند. همچنین بررسی حاضر بیانگر وجود یک رابطه مثبت و معنادار بین بهبود فضای کسب و کار و رشد اقتصادی است. با توجه به آنچه بیان شد این مقاله مشتمل بر: (۲). مبانی تئوریک تاثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی، (۳). پیشینه تحقیق، (۴). بررسی و مقایسه وضعیت رشد اقتصادی و شاخص‌های فضای کسب و کار ایران با کشورهای MENA و OECD، (۵). روش شناسی تحقیق و تحلیل نتایج برآورد مدل و (۶). نتیجه گیری است.

۱. مبانی تئوریک تاثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی

از آنجایی که فعالیتهای اقتصادی بیشتر منجر به بهبود و افزایش سرمایه‌گذاری اعم از داخلی و خارجی، ایجاد اشتغال، افزایش درآمد مردم، مالیات برای دولت و ارتقاء رفاه اجتماعی می‌گردد، لذا تمامی کشورها برای ایجاد فضای کسب و کار توسط فعالان اقتصادی تلاش می‌نمایند و اقدامات اصلاحی فراوانی را صورت داده‌اند. تجربه بسیاری از کشورها بیانگر این واقعیت است که بخش خصوصی و فعالیتهای تولیدی قلب تپنده اقتصاد و عامل اصلی در دستیابی به رشد و توسعه پایدار است. اما این بخش به منظور عملکرد بهتر و دستیابی به اهداف تعریف شده نیازمند زیرساختهای گسترده فیزیکی و نهادی، محیط باثبات اقتصاد کلان، توسعه بازارهای مالی، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، تنظیم درست مقررات بازار کار، سیستم‌های ارتقاء فناوری آموزش است. آنچه مسلم است اصلاح فضای کسب و کار بهبود شاخص‌های مزبور در عرضه جهانی نه تنها گامی مثبت و اساسی در جهت تقویت جنبه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقا سطح اشتغال و تولید در کشور محسوب می‌شود بلکه بطور قطع سیگنالی مهم برای استقبال سرمایه‌گذاران خارجی برای ورود به کشور، ارتقاء و تسهیل جریان ورود فناوری به کشور به شمار می‌رود.

از سوی دیگر رشد و توسعه اقتصادی از مهمترین اهداف جوامع بشری است. لازمه دستیابی به این هدف ایجاد و گسترش فعالیت اقتصادی است و مهمترین پیش شرط فعالان اقتصادی جهت فعالیت و جود ثبات و امنیت اقتصادی است که خود در گرو بهبود فضای کسب و کار است.

اما با توجه به اهمیت و نقش فضای کسب و کار در دستیابی به رشد اقتصادی ارائه تعریف دقیقی از فضای کسب و کار دشوار است، در بیانی سودمند فضای کسب و کار به مثابه محیط سیاسی، نهادی و رفتاری است که بازدهی و مخاطرات مرتبط با فعالیتهای اقتصادی و سرمایه گذاری را تحت تاثیر قرار می دهد. منظور از فضای کسب و کار، عوامل موثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی مانند کیفیت دستگاههای حاکمیت، ثبات قوانین و مقررات، کیفیت زیر ساختها و ... است که تغییر دادن آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاههاست.

بحث فضای کسب و کار اول بار توسط دستو مطرح گردید. وی در تحقیق خود این سوال را مطرح کرد که اگر بخش خصوصی بخواهد فعالیتی را آغاز نماید با چه معضلاتی روبرو خواهد شد؟ بر اساس مطالعه بانک جهانی در بیشتر کشورها به منظور راه اندازی یک کسب و کار کوچک باید ابتدا بر اساس نیاز بازار در مورد نوع محصول تولیدی تصمیم گیری شود، سپس برای تامین مالی اقدام گردد. بنگاه برای آغاز فعالیت خود باید در دفاتر رسمی ثبت شود. سپس نیروی کار استخدام نماید. هنگامی که مقدمات فراهم شد شرکت تولید خود را آغاز می نماید و برای اخذ استانداردها و مجوزها برای عرضه و بالا بردن کیفیت محصولات خود تلاش می نماید. پس از ورود به بازار و کسب سود شرکت موظف به پرداخت مالیات و عوارض خواهد بود. ممکن است شرکت برای صادرات کالای خود نیز برنامه ریزی کرده باشد، در این صورت فرآیندهای دیگری نیز به فعالیتهای شرکت افزوده می گردد. در تمامی این مراحل نیاز به مراجعه به نهاد قانونی وجود دارد و حتی در صورتی که فعالیت تعطیل شد و یا شرکت نخواهد به فعالیت خود ادامه دهد و حتی در صورت ورشکستگی، برای تعطیلی کسب و کار و تقسیم داراییها بین صاحبان و سهامداران لازم است مراحل قانونی را پشت سر بگذارد. به این ترتیب هر کسب و کار از زمان شکل گیری تا انحلال کامل چرخه ای را طی می کند و در هر مرحله براساس قوانین و مقررات موجود برای شروع، تداوم و انحلال فعالیت خود متحمل هزینه های گوناگون و صرف زمان می شود. بدیهی است که هر چه این مراحل مشکل تر و پیچیده تر و پر هزینه تر باشند، انگیزه افراد و اشخاص حقیقی و حقوقی برای انجام فعالیتهای اقتصادی کمتر می گردد.

هزینه های کسب و کار آثار مختلف و گوناگونی بر فعالیتهای اقتصادی به جای می گذارد؛ اولین اثر، افزایش هزینه بنگاهها در مرحله تولید است و در مرحله بعد افزایش هزینه مبادله آنهاست که منجر به افزایش قیمتها می گردد. هزینه های مربوط به محیط کسب و کار علاوه بر تاثیرگذاری بر هزینه های تولید مانع رشد شرکتهای کوچک و بزرگ و سرمایه گذاری در بخش تولید و منجر به افزایش ریسک سرمایه گذاری، حرکت اقتصاد از بخش رسمی به غیر رسمی، فرار مالیاتی، کاهش رقابت و کارآفرینی، عدم تخصیص بهینه نهادهای تولید و

اشتغال می‌گردد. از آنجایی که تولید و انجام فعالیتهای اقتصادی از ارکان اساسی رشد اقتصادی است لذا نامناسب بودن فضا و محیط کسب و کار تاثیر بسزایی بر کاهش رشد اقتصادی خواهد داشت.

از عمده عوامل موثر بر فضای کسب و کار می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱- جایگاه، نقش، سیاستها و برنامه ریزی‌های دولت: دولتها از طریق تحمیل هزینه‌های غیرضروری بر فعالان اقتصادی منجر به افزایش بی‌ثباتی، ریسک و فضای رقابت نابرابر می‌شوند. در یک جامعه فاقد دولت کارآمد قوانین اجرا نمی‌شوند و کنترل فساد ناممکن است. این عوامل فعالان اقتصادی را به بخش غیررسمی سوق می‌دهد.

۲- نهادهای اقتصادی و سازوکارهای رسمی و غیررسمی حاکم بر آنها: عدم وجود نهادهای اقتصادی مناسب که پشتیبان فعالیتهای اقتصادی سالم باشد و شکل‌گیری محیط نامناسب کسب و کار هزینه‌های بیشتری بر فعالان اقتصادی تحمیل می‌نماید. درحالیکه ساماندهی نهادهای مناسب و رسمی موجب تقویت فعالان اقتصادی و در نتیجه افزایش اشتغال، سرمایه‌گذاری و تولید می‌گردد.

۳- نظام حقوقی و قضایی: یکی از فرضیات اساسی فضای کسب و کار این است که فعالیتهای اقتصادی مورد حمایت قوانین مناسب هستند که در آنها حقوق مالکیت شفاف، هزینه‌ها و زمان رسیدگی به حل اختلاف پایین، معاملات اقتصادی قابل پیش‌بینی و طرفین قرارداد از سوءاستفاده و تجاوز متجاسرین محفوظ باشند (اتاق بازرگانی صنایع و معادن).

در چارچوب پروژه کسب و کار با چند سوال اساسی مواجه هستیم که عبارتند از: چرا برخی از فعالان اقتصادی در برخی از کشورها (۱). فعالیتهای اقتصادی را ساده‌تر آغاز می‌نمایند؟ (۲). فعالیت اقتصادی را ساده‌تر گسترش می‌دهند؟ (۳). به هنگام ضرورت ساده‌تر به آن پایان می‌دهند؟ و نهایتاً (۴). چرا برخی کشورها نسبت به سایرین رشد اقتصادی بالاتری را تجربه می‌نمایند؟ پاسخ این سوالات در شناخت محیط کسب و کار نهفته است.

با توجه به آنچه در بالا اشاره شد وجود فضای کسب و کار مناسب و سالم که از سلامت اقتصاد و سیاست در کشورها نشأت می‌گیرد منجر به اثرات مثبت اقتصادی از قبیل افزایش صادرات، رشد پایدار اقتصادی و توسعه صنعتی خواهد شد. در عین حال به منظور تشویق کارآفرینان برای مشارکت در فعالیتهای تولیدی لازم است بستر سازی و فرآیند سازی صورت گیرد و محیط بازی و قوانین حاکم بر آن به گونه‌ای تنظیم شود که فعالیتهای اقتصادی مولد و کارآفرینی ساکنان کشور معنادار گردد.

۲. پیشینه تحقیق

گلد اسمیت و همکاران (۱۹۹۷)، در چارچوب یک الگوی رگرسیونی برای ۹۲ کشور در حال توسعه جهان به ارزیابی تجربی رابطه حقوق اقتصادی (به ویژه حقوق مالکیت و قراردادها) می پردازند وی نتیجه می گیرند که کشورهایی که حمایت بهتری از حقوق اقتصادی دارند، سریع تر رشد می کنند.

پفرمن و همکاران^۱ (۲۰۰۰)، در مقاله خود با عنوان روند سرمایه گذاری خصوصی در کشورهای در حال توسعه و موانع کسب و کار، روند سرمایه گذاری خصوصی و عمومی را در ۴۷ کشور مورد بررسی قرار دادند که نتایج بررسی آنها حاکی از افزایش سرمایه گذاری خصوصی و کاهش سرمایه گذاری دولتی در دوره ۱۹۹۷-۱۹۸۵ بوده است. همچنین در ادامه به بررسی موانع کسب و کار و تاثیر سرمایه گذاری خصوصی بر شاخص های فضای کسب و کار پرداخته شده که نتایج نشان می دهد که قواعد قانونی، نرخ ارز واقعی، قابلیت پیش بینی سیستم های قضایی و اعتباراتی که در اختیار کسب و کار قرار می گیرد از جمله عوامل اثرگذار بر سطح سرمایه گذاری خصوصی می باشند.

کاسرو و وروداکیس^۲ (۲۰۰۴)، در مقاله خود تحت عنوان رشد سرمایه گذاری خصوصی و هزینه کسب و کار در تونس به بررسی سرمایه گذاری بخش خصوصی در تونس و در کشورهای با رشد سریع می پردازند. نتایج تحقیق نشان دهنده آن است که رشد تونس بیشتر ناشی از سرمایه گذاری بخش دولتی بوده تا سرمایه گذاری بخش خصوصی و با وجود انگیزه های فراوان کماکان سهم بخش خصوصی اندک است. همچنین نتایج تحقیق آنان حاکی از آن است که کیفیت مقررات کسب و کار بر سرمایه گذاری بخش خصوصی بسیار موثر بوده است.

دژانکو و همکاران^۳ (۲۰۰۶)، در پژوهشی با عنوان مقررات و رشد در پی پاسخ به این پرسش مهم اقتصاد که "چرا برخی کشورها رشد سریع تری نسبت به سایر کشورها دارند" و توجه به این مطلب که حل این معما استاندارد زندگی نسبت قابل توجهی از جمعیت دنیا را بهبود می بخشد، هستند. برای این منظور آنها تاثیر فعالیت حاکم بر قوانین تجاری در ۱۳۵ کشور را بر رشد اقتصادی بررسی کردند. آنها به این نتیجه رسیدند که کشورهایی با مقررات بهتر رشد سریعتری از کشورهایی با مقررات دست و پا گیر دارند. همچنین نتیجه گرفتند که بهبود مقررات تجاری از بدترین حالت به بهترین حالت باعث افزایش ۲,۳ رشد سالانه می شود.

داسون^۴ (۲۰۰۶)، در مقاله ای با عنوان «مقررات، سرمایه گذاری و رشد بین کشورها» به بررسی اثر مقررات بر سرمایه گذاری و رشد بلند مدت اقتصادی کشورها پرداخت. نتایج این بررسی بیانگر وجود رابطه

1 Goldsmith et al (1997)
4. Djankov et al (2006)

2. Pferman et al (2000)
5. Dawson (2006)

3. Casero & Varoudakis (2004)

منفی و معنادار بین افزایش قوانین و مقررات و رشد اقتصادی است. همچنین افزایش مقررات اثر منفی بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و اثر مثبت بر سرمایه‌گذاری بخش دولتی دارد.

اروندا^۱ (۲۰۰۷)، در مقاله خود بیان نمود که تخصیص اضافه بودجه به منظور آسان کردن شروع کسب و کار بسیاری از هزینه‌های شروع کسب و کار جدید را کاهش داده است اما آنچه باید مورد توجه قرار گیرد نقش مهم ثبت کسب و کار بعنوان یک منبع اطلاعاتی معتبر برای دادرسی وازتخانه دولتی و سایر بنگاههاست. این اطلاعات برای کاهش هزینه مبادلات هم برای بخش خصوصی و هم برای دولت مهم است. بنابراین اولویت در اصلاحات باید با تاکید بر ارزش دادن نهادهای قانونی باشد.

ایفرت^۲ (۲۰۰۹)، در مقاله خود نشان داده که اصلاحات نظارتی در کشورهای نسبتاً فقیر اما با وضعیت حکمرانی خوب منجر به افزایش رشد اقتصادی می‌شود.

کالپر و لاو^۳ (۲۰۱۲)، در مقاله خود با استفاده از داده‌های پانل، ثبت شرکتها را در ۹۲ کشور جهان مورد مطالعه قرار دادند و به بررسی چگونگی سهولت ثبت کسب و کار جدید و اثرگذاری اصلاحات ثبت شرکتها را بر روی ثبت شرکتهاى جدید مورد مطالعه پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که اصلاحات کوچک (در کل کمتر از ۴۰ درصد) اثر قابل توجهی بر کاهش هزینه‌ها، برای ایجاد شرکت‌های جدید ندارد. همچنین کارآفرینی برای پویایی اقتصاد مدرن ضروری و با رشد اقتصادی مرتبط است. از نظر آنها افراد زمانی اقدام به ثبت شرکت می‌کنند که منافع ثبت شرکت جدید از هزینه‌های کل آن بیشتر باشد و از آنجائیکه منافع شرکت‌ها با یکدیگر متفاوت است بنابراین می‌توان بیان داشت که رابطه‌ای منفی میان هزینه‌ها و ثبت شرکت جدید وجود دارد. در نهایت، این تحقیق نشان می‌دهد که کشورهای با محیط کسب و کار نسبتاً ضعیف تر نیاز به اصلاحات نسبتاً بزرگتر به منظور رشد شرکت‌های جدید دارند و این نتایج می‌تواند در ایجاد انگیزه برای سیاستگذاران مفید باشد.

ابراهیم حیدر^۴ (۲۰۱۲)، به بررسی اصلاحات فضای کار و رشد اقتصادی در ۱۷۲ کشور جهان در دوره ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ پرداخته و تحقیقات وی نشان داده که اصلاحات فضای کسب و کار ارتباط مثبت معنی داری با رشد اقتصادی کشورها دارد. همچنین با وجود اینکه بحران اقتصادی ۲۰۰۸ در دوره زمانی مورد مطالعه وی قرار گرفته، بیان می‌کند که با وجود رکود اقتصادی در کشورها اما میزان رشد اقتصادی در نتیجه اصلاحات کسب و کار در کشورهای مختلف متفاوت بوده است.

هانچ^۵ (۲۰۱۲)، در مقاله خود بر نقش بالقوه اصلاح شاخص‌های فضای کسب و کار بر بهبود رتبه کشورها و رشد اقتصادی آنها تاکید کرده و شاخص‌های اخذ اعتبار و اجرای قراردادهای و حمایت از سهامداران خرد را از

مهمترین شاخص‌ها برای رشد اقتصادی کشورها می‌داند. وی بیان می‌کند که شاخص‌هایی که بر زمان و هزینه تمرکز می‌کنند نیز اثر بسزایی در رشد اقتصادی دارند. همچنین وی اصلاح جریان سرمایه گذاری را برای بهبود فضای کسب و کار کشورها را لازم میدانند.

میدری و قودجانی (۱۳۸۷)، در مطالعه خود به سنجش فضای کسب و کار پرداختند و بیان داشتند که در یک محیط نامساعد کسب و کار شرکتهای کوچک و کارآفرینان بیش از شرکتهای بزرگ آسیب می‌بینند. در چنین شرایطی بانکها تمایل دارند منابع مالی خود را در اختیار شرکتهای بزرگ قرار دهند، این در حالی است که شرکتهای بزرگ با تاثیرگذاری و ارتباط مستقیم با سیاستگذاران محیط کسب و کار را تا حدودی برای خود هموار می‌سازند.

شهنازی و شبانی (۱۳۸۸)، در مقاله خود به بررسی اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی ۶۸ کشور منتخب در دوره ۲۰۰۳-۲۰۰۶ پرداختند. نتایج تحقیق آنها نشان می‌دهد ضعف در هفت زیر بخش انحلال شرکت، ثبت اموال، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، اجرای قراردادهای، اخراج و استخدام نیروی کار و شروع کسب و کار اثر منفی بر رشد اقتصادی در نمونه مورد آزمون دارد. همچنین ضریب سه شاخص اخذ مجوز، حمایت از سهامداران خرد و اخذ اعتبار در محدوده زمانی و مکانی مورد مطالعه بر خلاف مبانی تئوریک است.

طییبی و عباسلو (۱۳۸۸)، به بررسی اعتبارات بانکی و سایر تعیین کننده‌های اقتصادی فضای کسب و کار پرداختند و به دنبال اثر تسهیلات بانکی به همراه سایر تعیین کننده‌های کلان بر بخشهای مختلف اقتصادی در دوره ۱۳۸۰-۱۳۵۰ بودند که نتایج زمینه‌های لازم برای تحلیل اثرات مختلف رشد تسهیلات بانکی بر توسعه فضای کسب و کار بخش‌های مختلف را فراهم می‌سازد. همچنین نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که اعتبارات بانکی تامین کننده‌های منبع داخلی سرمایه گذاری برای ارتقا سطح اشتغال در بخش‌های مهم اقتصادی نظام اقتصادی کشور است. پیام اصلی این مطالعه ناظر بر اقتصادی کردن اعتبارات و تسهیلات بانکی در تقویت بخش خصوصی برای مطلوب ساختن فضای کسب و کار و مثبت ساختن خالص اشتغال از یک دوره به دوره دیگر است.

صالح آبادی (۱۳۸۸)، در کار خود به بررسی نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار ایران پرداخته و عنوان می‌نماید که بازار سرمایه ایران بصورت غیرمستقیم می‌تواند به بهبود فضای کسب و کار از طریق فراهم کردن امکانات و تسهیلات لازم برای انتشار اوراق بهادار مختلف جهت تامین مالی طرح‌ها کمک نماید. احمدپور داریانی و همکاران (۱۳۸۹)، به بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر توسعه کارآفرینی در ایران پرداختند و برای این منظور از الگوی سهولت کسب و کار بانک جهانی بعنوان الگوی مبنا استفاده نمودند. نتایج پژوهش آنها بیانگر این واقعیت است که محیط کسب و کار ایران از نظر کارشناسان داخلی نامساعد و نامطلوب است.

خضری (۱۳۸۹)، در مقاله خود سیاست‌های لایحه پنجم توسعه را از منظر تاثیر آنها بر فضای کسب کار مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. وی بیشتر متمرکز بر شناسایی برخی سیاستها و اقداماتی در لایحه پنجم بوده است که به ناامنی بیشتر فضای کسب و کار کشور دامن می زند.

تاری و علوی منش (۱۳۹۰)، در مقاله خود به شناخت نارسایی‌ها و چالش‌های فضای کسب و کار پرداخته‌اند و برخی ابزارها و شاخص‌های لازم برای شناسایی این نارسایی‌ها را معرفی کردند، سپس جایگاه و وضعیت فضای کسب و کار ایران را بر اساس این شاخص‌ها مورد بررسی قرار داده و با استفاده از برنامه‌های اصلاحی مورد نیاز برای اصلاح فضای کسب و کار به ارزیابی مفاد بخش کسب و کار برنامه پنجم توسعه پرداختند که نتیجه تحقیق نشان دهنده فضای کسب و کار نامناسب در کشور است.

حسین زاده و ملک الساداتی (۱۳۹۰)، پس از بازخوانی مولفه‌های محیط کسب و کار، احساس ناامنی و نگرانی سرمایه گذاران و اصحاب کسب و کار در ایران را در قالب چند متغیر ذهنی مورد بررسی قرار دادند، سپس به بررسی مولفه‌های محیط کسب و کار در ایران و کشورهای توسعه یافته پرداختند که نتایج آزمون حاکی از آن است که ایران در قریب به اتفاق موارد نسبت به سایر کشورهای توسعه یافته از منظر مولفه‌های نهادی محیط کسب و کار از وضعیت نامطلوبی برخوردار است.

سالاری (۱۳۹۰)، در مقاله خود ضمن بررسی و معرفی شاخصهای کسب و کار، شاخصهای رقابت پذیری اقتصاد و مقایسه ایران در این شاخصها با کشورهای برتر جهان و کشورهای منطقه بطور مبسوط به بررسی شاخصهای مربوط به مالیات و اثر آن بر فضای کسب و کار کشور پرداخته و آثار این شاخص بر عملکرد اقتصادی را بررسی نموده و ضمن ترسیم فضای روشن از وضعیت ارتباط نظام مالیاتی کشور با فضای کسب و کار طی سالهای ۲۰۰۵ - ۲۰۱۱، پیشنهاداتی را جهت بهبود وضعیت نظام مالیاتی و بهبود فضای کسب و کار ارائه کرده است.

۳. بررسی و مقایسه وضعیت رشد اقتصادی و شاخص‌های فضای کسب و کار ایران با کشورهای MENA و OECD

۳-۱. بررسی وضعیت رشد اقتصادی ایران و مقایسه آن با کشورهای MENA و OECD

رشد اقتصادی یکی از متغیرهای مهم اقتصادی است که منعکس کننده عملکرد کلی اقتصاد است. مطالعه نرخ رشد ایران بیانگر روند نزولی این نرخ در سالهای اخیر و وابستگی شدید آن به درآمدهای نفتی است (جدول ۱). علاوه بر این از دیگر مشخصه‌های اقتصاد ایران می توان به تورم بالا، روند نزولی نرخ ارز واقعی، و بی ثباتی اقتصاد کلان، اشاره نمود که دلیل اصلی این بی ثباتی‌ها وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی و ناکارآمدی دولت در مدیریت این درآمدها است.

جدول ۱. رشد اقتصادی ایران در دوره زمانی ۲۰۰۰-۲۰۱۲

سال	۲۰۰۰	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	
GDP	۵/۱۴۳	۳/۶۶۹	۷/۴۵۵	۷/۱۵۷	۵/۰۸۴	۴/۶۶۸	
سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
	۵/۸۴۹	۱۰/۸۲	۰/۵۸۹	۳/۵۳۸	۳/۲۴۴	۳	-۱/۹

Source: International Monetary Found-2013 World Economic Outlook

از سوی دیگر مطالعات انجام شده در کشورهای نفتی نشان از آن دارد که شکست رشد را اکثر این کشورها تجربه نموده‌اند. بطور مثال اوتی (۲۰۰۱) بیان می‌دارد که هشت کشور صادر کننده نفت در دوره ۱۹۹۳-۱۹۷۰ بطور متوسط سالانه ۱ درصد رشد اقتصادی منفی درآمد سرانه را تجربه نموده‌اند. همچنین ساکس و وارنر (۱۹۹۵)^۲ نشان دادند متوسط نرخ رشد اقتصادی شش کشور بحرین، عراق، کویت، عمان، عربستان سعودی و امارات متحده عربی طی دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ حدود ۲,۹ درصد منفی بوده است (نیلی و همکاران ۱۳۸۹).

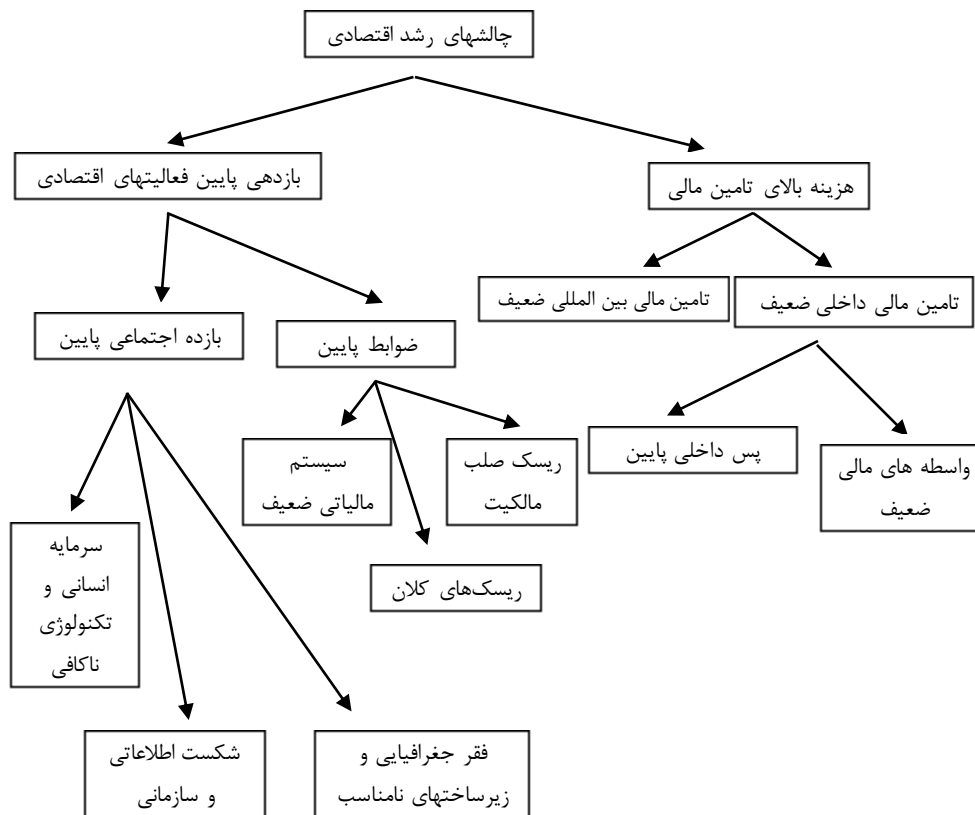
از سوی دیگر، بانک جهانی در گزارش «شاخص‌های توسعه جهانی سال ۲۰۱۳» به بررسی شاخص‌های توسعه ۲۱۳ کشور جهان پرداخته است. بر اساس این گزارش، متوسط رشد اقتصادی سالانه ایران در بازه زمانی ۱۱ ساله ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱ حدود ۵,۴ درصد برآورد شده است. همچنین تولید ناخالص داخلی ایران بر اساس شاخص کسری بودجه دولت در سال ۲۰۱۱ برابر با ۰,۵ درصد تخمین زده شده است. همچنین مقایسه رشد اقتصادی کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا با کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه حاکی از بیشتر بودن رشد اقتصادی در دوره ۲۰۰۰-۲۰۱۱ در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا نسبت به کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه است. در میان کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، رشد اقتصادی قطر ۱۳,۶ برآورد شده است که بالاترین رشد در میان کشورهای مورد مطالعه را به خود اختصاص داده است. کشورهای ایتالیا، ژاپن و دانمارک نیز کمترین رشد را در این دوره داشته‌اند. بیشترین میزان رشد اقتصادی در میان کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه به کشور اسلوواکی و کمترین رشد در میان کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا نیز به کشور عراق اختصاص دارد. در میان کشورهای مورد بررسی رشد اقتصادی ایران نزدیک به کشورهای اسلوواکی و کویت قرار گرفته است.

1Auty (2001)

2. Sachs and Warner (1999)

با توجه به آنچه بیان شد، سوال اصلی این است که مشکلات و چالش‌های پیش روی رشد اقتصادی ایران چیست؟ این چالش‌ها عبارتند از: هزینه بالای تامین مالی، بازدهی پایین فعالیتهای اقتصادی، نوسانات شدید و غیر قابل پیش بینی قیمت نفت، پایان پذیری و غیر قابل تجدید بودن منابع نفتی، وجود انحصار، اطلاعات نامتقارن، عدم اجرای دقیق قوانین و مقررات مربوط به حاکمیت شرکتی در بازار سرمایه، عدم استقلال بانک مرکزی، وضع تحریم‌های بین المللی و فقدان فضای کسب و کار مناسب (نمودار ۱).

نمودار ۱. مشکلات و چالش‌های رشد اقتصادی ایران

به نظر می رسد عامل کلیدی در بهبود و ارتقاء رشد اقتصادی ایران چیزی جز بهبود فضای کسب و کار نباشد. لذا در ادامه به بررسی و مقایسه فضای کسب و کار ایران با کشورهای منتخب خواهیم پرداخت.

۲-۳. شاخص های فضای کسب و کار ایران با کشورهای OECD و MENA

به منظور بررسی و ارزیابی شاخص های فضای کسب و کار ما باید بفهمیم که فضای کسب و کار شامل چه می شود، از چه کانالهایی عملکرد اقتصادی را تحت تاثیر قرار می دهد، و اثرات آن چیست؟ عبارت فضای کسب و کار شامل ثبات کلان اقتصادی، تنظیم محیط کسب و کار، قوانین مالیاتی، دسترسی به تامین مالی، زمین و زیرساختها، کنترل فساد و دسترسی به منابع انسانی با کیفیت است. کانالهایی که از طریق آنها فضای کسب و کار عملکرد اقتصاد را تحت تاثیر قرار می دهد عبارتند از: هزینه معاملات و سطح نااطمینانی برای بخش خصوصی. از سوی دیگر، فضای کسب و کار تاثیرگذار بر رشد اقتصادی، بیکاری، اجرای خصوصی سازی و عملکرد بازار سرمایه است. حال به بررسی و مقایسه شاخص های فضای کسب و کار ایران با کشورهای منا و کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی می پردازیم.

• شاخص شروع کسب و کار

با توجه به جدول ۲، مشاهده می گردد که میانگین شاخص شروع کسب و کار در کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی از میانگین کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا کمتر بوده که این امر نشان دهنده مناسب تر بودن وضعیت شاخص شروع کسب و کار در کشورهای عضو سازمان توسعه در دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ است، لیکن در طول دوره مورد بررسی ایران از جایگاه مناسبی چه در بین کشورهای منا و چه در بین کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی برخوردار نیست.

جدول ۲. مقایسه شاخص شروع کسب و کار در کشورهای منتخب ۲۰۱۲-۲۰۰۶

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۶۴	۷۷	۹۶	۴۸	۴۲	۵۰	۸۷
بهترین عملکرد در OECD	کانادا (۱)	استرالیا (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)
بهترین عملکرد در MENA	مراکش (۴۷)	عربستان (۳۶)	عربستان (۲۸)	عربستان (۱۳)	عربستان (۱۳)	مصر (۲۸)	امارات (۲۲)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

• شاخص اخذ مجوز

بهترین عملکرد کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در سال ۲۰۰۶ به کشور ژاپن و در دیگر سالهای مورد بررسی به نیوزلند اختصاص دارد. همچنین بررسی روند تغییرات میانگین کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا و کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی نشان دهنده مناسب تر بودن وضعیت شاخص اخذ مجوزها در کشورهای عضو سازمان توسعه است. جایگاه ایران نیز در شاخص اخذ مجوز همواره بالاتر از میانگین منطقه خاورمیانه و کشورهای سازمان توسعه بوده که نشان دهنده نامناسب بودن شاخص مذکور در ایران است.

جدول ۳. مقایسه شاخص اخذ مجوز در کشورهای منتخب ۲۰۰۶-۲۰۱۲

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۱۶۷	۱۶۴	۱۶۵	۱۴۱	۱۴۳	۱۶۴	۱۶۶
بهترین عملکرد در OECD	ژاپن (۲)	نیوزلند (۲)	نیوزلند (۳)	نیوزلند (۶)	نیوزلند (۵)	نیوزلند (۲)	نیوزلند (۶)
بهترین عملکرد در MENA	یمن (۳۹)	یمن (۳۵)	بحرین (۱۴)	بحرین (۱۴)	عربستان (۱۴)	عربستان (۴)	بحرین (۷)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

• شاخص ثبت اموال

در میان کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی و همچنین کشورهای خاور میانه و شمال آفریقا، کشورهای نیوزلند، نروژ، عربستان و امارات علاوه بر منطقه خود جزو بهترین عملکردهای دنیا نیز به حساب می آیند. در این شاخص نیز میانگین منطقه سازمان توسعه کمتر از کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا بوده و وضعیت ایران نامناسب تر از میانگین دو گروه کشور مورد بررسی در طی سالهای ۲۰۰۶-۲۰۱۲ بوده است.

جدول ۴. مقایسه شاخص ثبت اموال در کشورهای منتخب ۲۰۱۲-۲۰۰۶

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۱۴۳	۱۴۳	۱۴۷	۱۵۳	۱۵۶	۱۶۳	۱۶۵
بهترین عملکرد در OECD	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نروژ (۸)	نیوزلند (۳)	نیوزلند (۳)	نیوزلند (۳)	نیوزلند (۲)
بهترین عملکرد در MENA	عربستان (۴)	عربستان (۳)	عربستان (۱)	عربستان (۱)	عربستان (۱)	عربستان (۱)	عربستان و امارات (۱۲)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

• شاخص اخذ اعتبار

وضعیت ایران در دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ در شاخص اخذ اعتبار از میانگین منطقه خاور میانه و شمال آفریقا کمتر و از میانگین کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی بیشتر بوده است. همچنین میانگین منطقه خاورمیانه فاصله زیادی با میانگین کشورهای عضو سازمان همکاری داشته است که بیانگر نامناسب بودن شرایط اخذ اعتبار در کشورهای منطقه خاورمیانه نسبت به کشورهای سازمان توسعه است. کشور انگلستان و نیوزلند بهترین عملکرد شاخص اخذ مجوزها را در میان کشورهای عضو سازمان توسعه داشته‌اند و کشورهای لبنان و عربستان نیز دارای بهترین عملکرد در منطقه خاورمیانه بوده‌اند.

جدول ۵. مقایسه شاخص اخذ اعتبار در کشورهای منتخب ۲۰۱۲-۲۰۰۶

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۶۵	۶۸	۸۴	۱۱۳	۸۹	۹۷	۸۳
بهترین عملکرد در OECD	انگلستان (۱)	انگلستان (۴)	انگلستان (۳)	انگلستان (۳)	نیوزلند (۳)	انگلستان (۱)	انگلستان (۱)
بهترین عملکرد در MENA	لبنان (۴۸)	لبنان (۴۸)	عربستان (۵۹)	عربستان (۶۱)	عربستان (۴۶)	عربستان (۴۸)	عربستان (۵۳)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

• شاخص حمایت از سهامداران خرد

وضعیت شاخص حمایت از سهامداران خرد در کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی نسبت به منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا مناسب تر بوده است. بهترین عملکرد دنیا و کشورهای مورد بررسی در دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ به کشور نیوزلند اختصاص دارد. همچنین کشورهای عربستان و کویت جزو کشورهای پیشرو منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا می باشند. عملکرد ایران در شاخص حمایت از سهامداران خرد از میانگین منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی بالاتر بوده است.

جدول ۶. مقایسه شاخص حمایت از سهامداران خرد در کشورهای منتخب ۲۰۰۶-۲۰۱۲

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۱۴۳	۱۴۳	۱۴۷	۱۵۳	۱۶۷	۱۶۷	۱۵۰
بهترین عملکرد در OECD	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)	نیوزلند (۱)
بهترین عملکرد در MENA	کویت (۱۹)	کویت (۱۹)	کویت، عربستان (۲۴)	عربستان (۱۶)	عربستان (۱۶)	عربستان (۱۷)	عربستان (۱۹)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

• شاخص پرداخت مالیات

وضعیت پرداخت مالیات کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی با کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا در دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ برابری می‌کند. جایگاه ایران همواره از میانگین منطقه خاورمیانه و کشورهای سازمان توسعه بیشتر بوده و طی چند گزارش اخیر روندی صعودی به خود گرفته است.

جدول ۷. مقایسه شاخص پرداخت مالیات در کشورهای منتخب ۲۰۰۶-۲۰۱۲

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۹۶	۹۷	۱۰۴	۱۱۷	۱۱۵	۱۲۵	۱۲۹
بهترین عملکرد در OECD	ایرلند (۲)	ایرلند (۶)	ایرلند (۶)	ایرلند (۶)	ایرلند (۷)	ایرلند (۵)	ایرلند (۶)
بهترین عملکرد در MENA	عمان، امارات (۳)	امارات (۴)	قطر (۲)	قطر (۲)	قطر (۲)	قطر (۲)	امارات (۱)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

• شاخص تجارت فرامرزی

جایگاه ایران در شاخص تجارت فرامرزی در سال ۲۰۰۶ با میانگین منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا برابری می‌کند لیکن از سال ۲۰۰۷ فاصله زیادی با میانگین منطقه خاورمیانه و سازمان توسعه پیدا کرده است. کشورهای کره، استونی، دانمارک و فنلاند از پیشتازان شاخص تجارت فرامرزی در گروه کشورهای عضو سازمان توسعه به شمار می‌روند و کشورهای امارات و عربستان نیز واقع در منطقه خاورمیانه بهترین عملکرد را در دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۸. مقایسه شاخص تجارت فرامرزی در کشورهای منتخب ۲۰۰۶-۲۰۱۲

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۸۷	۱۳۵	۱۴۲	۱۳۴	۱۳۱	۱۳۸	۱۴۳
بهترین عملکرد در OECD	فنلاند (۲)	دانمارک (۲)	دانمارک (۳)	استونی (۳)	استونی (۴)	استونی (۳)	کره (۳)
بهترین عملکرد در MENA	امارات (۱۰)	عربستان (۲۲)	امارات (۱۴)	امارات (۵)	امارات (۳)	امارات (۵)	امارات (۵)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

• **شاخص اجرای قراردادها**

عملکرد ایران در مورد شاخص اجرای قراردادها در سال ۲۰۰۶ با میانگین کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی برابری می کند ولی در سال های ۲۰۱۲-۲۰۰۷ از آن بالاتر است. همچنین عملکرد ایران در تمام دوره از میانگین منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا کمتر بوده و در سال ۲۰۰۶ به عنوان پیشتاز کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا مطرح بوده است ولی در سال های بعد نتوانسته جایگاه خود را حفظ کند و جایگاه نخست منطقه در اختیار کشور یمن قرار گرفته است. در میان کشورهای سازمان توسعه و همکاری اقتصادی نیز کشور دانمارک در سال ۲۰۰۶ و کشور لوگزامبورگ در فاصله سال های ۲۰۱۲-۲۰۰۷ جایگاه نخست کشورهای گروه سازمان توسعه را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۹. مقایسه شاخص اجرای قراردادهای کشورهای منتخب ۲۰۰۶-۲۰۱۲

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۳۳	۵۷	۵۶	۵۳	۴۹	۵۰	۵۳
بهترین عملکرد در OECD	دانمارک (۱)	لوگزامبورگ (۲)	لوگزامبورگ (۲)	لوگزامبورگ (۱)	لوگزامبورگ (۱)	لوگزامبورگ (۱)	لوگزامبورگ (۱)
بهترین عملکرد در MENA	ایران (۳۳)	یمن (۴۱)	یمن (۴۱)	یمن (۳۵)	یمن (۳۴)	یمن (۳۸)	یمن (۴۵)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

• شاخص انحلال

طی دوره ۲۰۰۶-۲۰۱۲ کشور ژاپن جایگاه نخست شاخص انحلال را در میان کشورهای مورد بررسی پروژه فضای کسب و کار به خود اختصاص داده است. کشورهای تونس و بحرین نیز بهترین عملکرد کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا را کسب کرده‌اند. ایران نیز همواره بالاتر میانگین منطقه خود و کشورهای عضو سازمان توسعه قرار داشته است. بنابراین می‌توان گفت عملکرد کشورهای گروه سازمان توسعه و همکاری اقتصادی از دیگر کشورهای مورد بررسی مناسب تر بوده است.

جدول ۱۰. مقایسه شاخص انحلال در کشورهای منتخب ۲۰۱۲-۲۰۰۶

سال	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲
ایران	۱۰۹	۱۱۸	۱۰۷	۱۰۹	۱۱۱	۱۱۸	۱۲۶
بهترین عملکرد در OECD	ژاپن (۱)	ژاپن (۱)	ژاپن (۱)	ژاپن (۱)	ژاپن (۱)	ژاپن (۱)	ژاپن (۱)
بهترین عملکرد در MENA	تونس (۲۹)	تونس (۳۰)	بحرین (۲۵)	بحرین (۲۶)	بحرین (۲۶)	بحرین (۲۵)	بحرین (۲۷)

ماخذ: گزارشات سالانه فضای کسب و کار، بانک جهانی (اعداد درون پرانتز رتبه کشورها است).

بررسی اخیر بیانگر نامناسب بودن شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران در مقایسه با کشورهای منطقه و سازمان همکاری و توسعه اقتصادی است. حال سوال اساسی آن است که چالش‌های اساسی فضای کسب و کار ایران چیست؟

۳-۳. چالش‌های فضای کسب و کار در ایران

لازمه بهبود شرایط کسب و کار در کشورها دانستن نقاط ضعف و قوت فضای کسب و کار آنها است. بر اساس مطالعات صورت گرفته در فضای کنونی اقتصاد ایران موانعی بر سر راه فعالان اقتصادی و سرمایه‌گذاران وجود دارد که برطرف شدن آنها از بار مشکلات فضای کسب و کار کشور می‌کاهد. از جمله این موانع می‌توان به عدم اطمینان از سیاستهای کنونی دولت در بخشهای مختلف، نظام دریافت عوارض و گستردگی جرائم اجتماعی، تعدد و پیچیدگی بخش نامه‌ها و قوانین، فساد و گستردگی اقتصاد زیرزمینی، میزان سهولت و هزینه‌های دسترسی به منابع مالی، مهارت نیروی انسانی و مقررات نیروی کار، هزینه‌های حمل و نقل، دسترسی به زمین، انرژی و مخابرات اشاره کرد.

از دیگر چالش‌های فضای کسب و کار می‌توان به غیر مسئولانه برخورد کردن نهادها در امر فضای کسب و کار اشاره کرد. با توجه به آن که شاخص‌های فضای کسب و کار با اکثر نهادها در ارتباط هستند لذا اختصاص

تنها یک نهاد خاص برای بررسی و بهبود فضای کسب و کار منطقی به نظر نمی‌رسد بلکه باید با برنامه ریزی و سیاست‌گذاری‌های منسجم و هدفمند و با همکاری کلیه نهادهای کشور در راستای بهبود فضای کسب و کار گام برداشت.

گسترش بخش خصوصی و رفع موانع پیش روی آن از جمله اقدامات مهم در راستای بهبود فضای کسب و کار است. طی چند سال اخیر نیز برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها گوناگونی از سوی دولت در پیش گرفته شده لیکن با توجه به آمار و ارقام منتشر شده تنها ۱۷ درصد واگذاری‌ها به بخش خصوصی واقعی بوده و دیگر واگذاری‌ها به بخش‌هایی که ماهیتاً بخش خصوصی محسوب نمی‌شوند اختصاص یافته است. لذا سیاست‌گذاری و برنامه ریزی‌های جدید برای برطرف شدن این مشکل و رفع موانع بخش خصوصی همگام با آن می‌تواند راهگشا و زمینه‌ساز شرایط بهتر برای کشور باشد.

فضای کسب و کار علاوه بر شاخص‌های ده‌گانه مجموعه‌ای از متغیرهای سیاسی، حقوقی و اقتصادی رانیز در بر می‌گیرد که بر تصمیم‌گیری مردم در فعالیتهای تولیدی، بازرگانی و مالی تاثیر می‌گذارند. ثبات یا بی‌ثباتی سیاسی، درجه اعتبار نظام قضایی، سطح اعتماد بازرگانان عرصه اقتصاد به قوانین و نهادهای دولتی، کیفیت روابط بین‌المللی کشور هم‌چون میزان امنیت آن در سطوح منطقه‌ای و جهانی و متغیرهای دیگری از این دست در فضای کسب و کار سهیم هستند.

شکل‌گیری روابط مناسب میان بخش‌های مختلف اقتصادی، تنظیم روابط میان کارکنان و کارفرمایان، کسب اعتبارات مورد نیاز فعالان اقتصادی توسط نظامی ساختار یافته و جامع، و بسیاری از روابط و مناسبات دیگر در سایه ساماندهی نهادهای اقتصادی است که بدون شکل‌گیری و تقویت آنان اطمینان لازم برای سرمایه‌گذاران حاصل نمی‌شود. عدم وجود نهادهای اقتصادی مناسب که پشتیبان فعالیتهای اقتصادی سالم می‌باشند و شکل‌گیری محیط نامناسب کسب و کار هزینه‌های بیشتری بر کسب و کارهای کوچک تحمیل می‌کند این در حالی است که کسب و کارهای بزرگ قدرت بیشتری در تاثیر گذاری بر محیط پیرامون خود دارند. آنها می‌توانند با استفاده از رسانه‌ها و ارتباط مستقیم با سیاست‌گذاران و صرف هزینه‌های تبلیغاتی و سایر ابزارهای موثر بر افکار عمومی، مشکلات خود را به تصمیم‌گیران انتقال داده، محیط را به نفع خود تغییر دهند و از تغییرات ناخواسته تا حد زیادی جلوگیری کنند اما موسسات کوچک و فعالان کم‌توان بدلیل عدم توانایی در مقابله با این مشکلات به ناچار فعالیت خود را تعطیل می‌نمایند. همچنین سرمایه‌گذاری نیاز به اطمینان از امنیت اقتصادی دارد که تأمین آن در سایه قوانین کارآمد و نظام حقوقی که اجرای آنها را ضمانت‌کنند ممکن می‌شود. به عبارت روشن‌تر سرمایه‌گذار باید اطمینان داشته باشد که هیچ‌کس سرمایه او را تهدید نمی‌کند و در صورتیکه به هر دلیلی سرمایه او مورد تعرض قرار گرفت نظام حقوقی و قضایی حاکم بر کشور قادر است از سرمایه او دفاع کرده و رفع‌تعرض نماید (A.Musacchio, ۲۰۰۶). برای فعالان اقتصادی،

عدم اطمینان به سیاست های کلان دولت در بخش های مختلف مانع سرمایه گذاری و پیشرفت و نوآوری است (A.Musacchio, 2006).

یکی از انگیزه های کارآفرین چشم انداز آینده است. شرایط سیاسی کشورها، تنش های بین المللی، محیط عمومی کسب و کار، امنیت اقتصادی، تضمین حقوق مالکیت و روان بودن امور از جمله مهم ترین مواردی است که همه برانگیزه کارآفرینان تاثیر می گذارد. هر زمان محیط سیاسی مهیم باشد و همه فعالیت های اقتصادی ناپویا، فعالیت های اقتصادی کارآفرینان به حالت انتظار رفته و کاهش می یابد، امروزه فاکتور ریسک سیاسی خیلی بیشتر از دهه های گذشته در محاسبات سرمایه گذاران مورد توجه قرار می گیرد؛ با توجه به اینکه بازار سرمایه جهانی شده است، تأمین شرایط مناسب و جذب سرمایه ها نیز کاملاً رقابتی شده و حتی سرمایه های داخلی چه در داخل کشور باشند و چه خارج از کشور، در ارزیابی های خود بسیار دقیق عمل می کنند، چرا که جابه جایی و پرواز سرمایه بسیار تسهیل شده و سرمایه گذاران ترجیح می دهند از شرایط مناسب تر استفاده کنند.

۴. مدل تحقیق و روش برآورد

۴-۱. جمع آوری داده های آماری

داده های آماری تحقیق حاضر از منابع مختلفی نظیر گزارشات سالانه فضای کسب و کار، وب سایت بانک جهانی و بانک های مرکزی برای ۴۴ کشور عضو گروه سازمان توسعه و همکاری اقتصادی و منا در دوره زمانی ۲۰۰۶-۲۰۱۲ جمع آوری شده است. همچنین به منظور بررسی اثر شاخص های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب از روش داده های مقطعی پویا و تخمین زن گشتاور تعمیم یافته استفاده شده است.

۴-۲. چار چوب روش شناسی

روش اقتصاد سنجی مورد استفاده در این مطالعه روش پانل دیتای پویا است. دلیل استفاده از روش ترکیبی به جای استفاده از روش مقطعی آن است که استفاده از روش ترکیبی به ما این امکان را می دهد که پویایی تغییرات را نیز مورد مطالعه قرار دهیم. بکار بردن روش ترکیبی مزیت های دیگری نیز دارد؛ از جمله لحاظ نمودن ناهمسانی های فردی و اطلاعات بیشتر، حذف تورش های همراه با رگرسیون های مقطعی که نتیجه آن تخمین های دقیقتر، با کارایی بالاتر و همخطی کمتر خواهد بود. جهت تخمین الگوی پانل پویا از روش گشتاورهای تعمیم یافته یا به اصطلاح GMM که توسط آرانو و باند گسترش یافته است استفاده می شود. از آنجایی که در الگوهای پانل پویا، وقفه متغیر وابسته با جمله اخلاص همبستگی دارد آنها از وقفه دوم متغیر

وابسته و وقفه‌های سایر متغیرها (در قالب یک فرم بازگشتی) به عنوان ابزار برای وقفه متغیر وابسته مبتنی بر روش GMM استفاده کردند (Beck & Levine, 2004).

۳-۴. تصریح مدل و معرفی متغیرها

مدل مورد استفاده در اینجا به صورت رشد درونزا براساس مدل سرمایه انسانی لوکاس است. در مدل لوکاس تولید متاثر از ذخیره سرمایه فیزیکی و انسانی به فرم کاب-داگلاس است.

$$Y = f(K, H) = AK^\alpha H^{1-\alpha} \quad (1)$$

بدلیل فقدان اطلاعات دقیق در مورد سرمایه انسانی در این تحقیق، هزینه انجام شده بر روی نیروی کار بعنوان نماد سرمایه انسانی در نظر گرفته شده است.

$$Y = f(K, L) = AK^\alpha L^\beta \quad (2)$$

حال اگر از طرفین رابطه فوق لگاریتم بگیریم خواهیم داشت:

$$\ln(Y) = \ln(A) + \alpha \ln(K) + \beta \ln(L) \quad (3)$$

با لگاریتم گیری و سپس مشتق گیری از تابع تولید معرفی شده خواهیم داشت:

$$\dot{Y} = \dot{A} + \alpha \dot{K} + \beta \dot{L} \quad (4)$$

اقتصاددانان بطور سنتی تغییرات در A را به تغییرات تکنولوژیکی نسبت می دهند. برای مثال، در الگوی رشد نئو کلاسیک پارامتر A صرفاً بیانگر تغییرات تکنولوژی تولید است. هانس و پرسکات (۱۹۹۲) با بسط تفسیر شوکهای تکنولوژیکی نشان دادند که تغییرات در چارچوب نهادی و قانونی می تواند بر تکنولوژی تاثیر گذار باشد. بطور مثال، وجود قوانین و مقررات دست و پا گیر دولتی می تواند بعنوان یک شوک منفی لحاظ گردد. با توجه به آنچه گفته شد، نحوه عملکرد نهادها و زیر ساختها و محیط کسب و کار می تواند بر بهره وری نهاده‌های تولید تاثیرگذار باشد. بنابراین می توان شاخص‌های فضای کسب و کار را در پارامتر A لحاظ نمود. براین اساس مدل مورد استفاده بدین صورت خواهد بود:

$$Y = AK^\alpha L^\beta$$

$$A = e^{c_0 + c_1 SB + c_2 DL + c_3 RP + c_4 GC + c_5 PI + c_6 PT + c_7 T + c_8 EC + c_9 RI + c_{10} X} \quad (5)$$

جایی که:

$Ln(Y_{it})$	تفاضل لگاریتم GDP در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(Y_{it-1})$	تفاضل لگاریتم GDP در دوره زمانی t-1 و کشور i ام
$Ln(K_{it})$	تفاضل لگاریتم سرمایه فیزیکی در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(L_{it})$	تفاضل لگاریتم سرمایه انسانی در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(SB_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص شروع کسب و کار در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(DL_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص اخذ مجوز در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(RP_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص ثبت اموال در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(GC_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص اخذ اعتبار در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(PI_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص حمایت از سهامداران خرد در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(PT_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص پرداخت مالیات در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(T_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص تجارت فرامرزی در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(EC_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص اجرای قرارداد در دوره زمانی t و کشور i ام
$Ln(RI_{it})$	تفاضل لگاریتم شاخص انحلال در دوره زمانی t و کشور i ام

$Ln(X_{it})$ تفاضل لگاریتم متغیرهای کنترلی برای دوره زمانی t و کشور i ام، که در این مطالعه

این متغیرها عبارتند از: لگاریتم باز بودن تجاری ($Ln(OPEN_{it})$) و لگاریتم نرخ ارز

$$Ln(EX_{it})$$

با توجه به آنچه گفته شد مدل بسط یافته ما عبارت است از:

$$\begin{aligned} Ln(Y_{it}) = & \beta_0 + \beta_1 Ln(Y_{it-1}) + \beta_2 Ln(X_{it}) + \beta_3 Ln(L_{it}) + \beta_4 Ln(K_{it}) + \beta_5 Ln(SB_{it}) + \\ & \beta_6 Ln(DL_{it}) + \beta_7 Ln(RP_{it}) + \beta_8 Ln(GC_{it}) + \beta_9 Ln(PI_{it}) + \beta_{10} Ln(PT_{it}) + \beta_{11} Ln(T_{it}) + \\ & \beta_{12} Ln(EC_{it}) + \beta_{13} Ln(RI_{it}) + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (6)$$

بررسی و برآورد متغیرهای موجود در رابطه فوق برپایه کار انجام شده توسط دژانکو و همکاران (۲۰۰۶) و حیدر (۲۰۱۲) است. علاوه بر این انتخاب متغیرهای کنترلی نیز بر پایه کار صورت گرفته توسط دژانکو و همکاران (۲۰۰۶) و گلدیتش و همکاران (۲۰۰۲) صورت گرفته است.

با توجه به تفاوت‌های اقتصادی بسیار بین کشورهای منا با کشورهای توسعه یافته ما معادله فوق دو بار برآورد می‌نماییم یکبار برای ایران و کشورهای منا و بار دیگر برای کشورهای OECD. در ادامه با توجه به نتایج برآوردها به مقایسه آنها با یکدیگر می‌پردازیم.

۵. یافته‌های تجربی

با توجه به شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی، حکومتی و..... کشورها، اثرگذاری شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی متفاوت خواهد بود. نتایج مندرج در جدول ۱۱ نشان دهنده رابطه بین شاخص‌های فضای کسب و کار و رشد اقتصادی در کشورهای منا و ایران است. همانطور که جدول نشان می‌دهد تمامی متغیرها تاثیر معناداری بر رشد اقتصادی دارند. همانطور که مشخص است، اثر سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی، نرخ ارز، نرخ بازبودن تجاری بر رشد اقتصادی مثبت و معناداری است که با مبانی تئوریکي موجود سازگار است. علاوه بر این در مورد شاخص‌های فضای کسب و کار نتایج بدست آمده بیانگر اثر مثبت تمامی شاخص‌ها به جز پرداخت مالیات است. با توجه به اینکه در این متغیر بیشتر شدن مقدار بیانگر نامناسب تر شدن فضای کسب و کار است، بنابراین ضریب منفی به این معنی است که با بدتر شدن فضای کسب و کار رشد اقتصادی کاهش می‌یابد. آزمون سارجنت نیز دلالت بر معتبر بودن فروض تخمین دارد. برای بررسی معتبر بودن ماتریس ابزار از آزمون سارجنت استفاده می‌کنیم که در این آزمون فرضیه صفر حاکی از عدم همبستگی ابزارها با اجزا اخلاص می‌باشند.

جدول ۱۱. اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی ایران و کشورهای منا ۲۰۱۲-۲۰۰۶

متغیرها	ضرایب	احتمال
Ln(Y_{it-1})	۰/۳۵۲	۰/۰۰۰
Ln(K_{it})	۰/۱۳۷	۰/۰۰۷۱
Ln(L_{it})	۰/۱۱	۰/۰۰۹۸
Ln(SB_{it})	۰/۲۹	۰/۰۰۰
Ln(DL_{it})	۰/۰۳۰۱	۰/۰۰۰
Ln(RP_{it})	۰/۱۷	۰/۰۰۰
Ln(GC_{it})	۰/۱۰۹	۰/۰۱۸
Ln(PI_{it})	۰/۱۲	۰/۰۰۰
Ln(PT_{it})	-۰/۲۳	۰/۰۴۳
Ln(T_{it})	۰/۰۲۷	۰/۰۰۰
Ln(EC_{it})	۰/۰۶۷	۰/۰۰۲۲
Ln(RI_{it})	۰/۱۸	۰/۰۳
Ln(EX_{it})	۰/۱۵	۰/۰۰۰
Ln($OPEN_{it}$)	۰/۳۳	۰/۰۰۰
	Sargan-test = ۶۱/۰۸	
	R2=۰/۹۰	
	DW=۱/۵۶	

ماخذ: محاسبات محققین

جدول ۱۲ بیانگر نتایج برآورد برای کشورهای OECD است. نتایج مندرج در این جدول بیانگر آن است که تمامی متغیرهای ذکر شده تاثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارند.

جدول ۱۲. اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی کشورهای OECD ۲۰۰۶-۲۰۱۲

متغیرها	ضرایب	احتمال
$\ln(Y_{it-1})$	۰/۳۹	۰/۰۱۱
$\ln(K_{it})$	۰/۲۰	۰/۰۴۰
$\ln(L_{it})$	۰/۲۷	۰/۰۰۲
$\ln(SB_{it})$	۰/۳۵	۰/۰۰۰
$\ln(DL_{it})$	۰/۱۸۹	۰/۰۰۹
$\ln(RP_{it})$	۰/۲۲	۰/۰۳۴
$\ln(GC_{it})$	۰/۳۱	۰/۰۳۹
$\ln(PI_{it})$	۰/۲۱	۰/۰۰۶
$\ln(PT_{it})$	۰/۱۲	۰/۰۰۰۳
$\ln(T_{it})$	۰/۱۹	۰/۰۰۰
$\ln(EC_{it})$	۰/۱۶	۰/۰۰۰
$\ln(RI_{it})$	۰/۲۳	۰/۰۰۲۱
$\ln(EX_{it})$	۰/۱۰	۰/۰۴۵
$\ln(OPEN_{it})$	۰/۲۸	۰/۰۰۸۱
Sargan-test = ۶۵/۲۳		R ² =۰/۹۴
		DW=۱/۷۹

ماخذ: محاسبات محققین

همانطور که جدول نشان می‌دهد از میان شاخص‌های فضای کسب و کار شاخص شروع کسب و کار (SB=۰/۳۵) بیشترین اثر و شاخص پرداخت مالیات (PT=۰/۱۲) دارای کمترین اثر بر رشد اقتصادی هستند. دلیل این امر را می‌توان اینگونه بیان نمود که پرداخت مالیات برای بنگاه‌های اقتصادی به مثابه نوعی هزینه عمل می‌نماید بنابراین افزایش مالیات‌ها تمایل بنگاه‌ها را به ادامه فعالیت‌های اقتصادی کاهش می‌دهد. از سوی دیگر با توجه به ثبات اقتصادی و آزادی تجارت در میان کشورهای OECD همانطور که انتظار می‌رفت اثر هر دو متغیر کنترلی یعنی نرخ ارز (EX=۰/۱۰) و درجه باز بودن تجارت (OPEN=۰/۲۸) بر رشد اقتصادی مثبت است. علاوه بر این اثر وقفه رشد اقتصادی، سرمایه فیزیکی و نیروی کار نیز بر رشد اقتصادی این کشورها مثبت است. آزمون سارجنت نیز دلالت بر معتبر بودن فروض تخمین دارد. برای بررسی معتبر بودن ماتریس ابزار از

آزمون سارجنت استفاده می کنیم که در این آزمون فرضیه صفر حاکی از عدم همبستگی ابزارها با اجزا اخلاص می باشند.

با مقایسه نتایج مندرج در دو جدول ۱۱ و ۱۲ مشخص می گردد که با توجه به بهتر بودن محیط کسب و کار و شاخص های مرتبط با آن در کشورهای OECD اثر مثبت آنها بر رشد اقتصادی در این کشورها بیشتر است. همچنین با توجه به مکانیزم مالیاتی بهتر و شرایط اقتصادی بهتر اثر مالیاتها بر رشد اقتصادی مثبت است. این مقایسه همچنین تفاوت موجود بین کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته را بیش از پیش برجسته می نماید. همانطور که جدول ۱۱ نشان می دهد علاوه بر پرداخت مالیات شاخص های اخذ مجوز، تجارت برون مرزی و اجرای قرارداد نسبت به سایر شاخص ها پایین تر هستند. دلیل این امر را شاید بتوان منتسب به ناکارآمد تر بودن سیستم های قانونگذار و مجریان قانون در مقایسه با کشورهای عضو OECD دانست.

۶. نتیجه گیری و ارائه راهکارهای سیاستی

فضای کسب و کار نامناسب با افزایش هزینه های تولید، افزایش ریسک شروع کسب و کار، نامناسب شدن اندازه شرکت، کاهش تعامل میان شرکت ها، کاهش مشارکت های مالی و بروز اقتصاد غیر رسمی بر عملکرد اقتصادی آثار منفی بر جای خواهد گذاشت. از سوی دیگر بهبود فضای کسب و کار موجب افزایش کارآفرینی، کاهش هزینه های تولید و قیمت داخلی و کاهش فساد سبب افزایش رشد اقتصادی می گردد.

لذا در این مطالعه ما بر آن شدیم تا به بررسی و مقایسه شاخص های فضای کسب و کار در ایران با کشورهای منا و سازمان توسعه و همکاریهای اقتصادی پردازیم. بررسی ما حاکی از آن است که شاخص های مورد نظر در ایران در مقایسه با کشورهای منتخب در دوره زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۶ از وضعیت مطلوب و مناسبی برخوردار نمی باشند و از اینرو کارآفرینان در ایران با محدودیتهایی همچون سیاستگذاری های اقتصادی و قانونی در فضای نااطمینانی، بی ثباتی در بخش کلان اقتصادی (تورم، رکود و نرخ ارز)، هزینه های بالای تامین مالی (نرخ بهره)، دسترسی به وجوه مالی (وثیقه)، قوانین مالیاتی نامناسب و تبعیض آمیز، اخذ مجوزها، عدم دسترسی به نیروی کار ماهر و تحصیل کرده، تعرفه های گمرکی، بالا بودن هزینه حمل و نقل و قیمت انرژی مواجه هستند. علاوه بر این یکی از مشکلات جدی و چالشی اقتصاد کشور بیکاری نزدیک به ۱۳٪ از جمعیت فعال ۲۳ میلیونی کشور است. براین اساس مدیریت موفق اقتصاد کلان و همچنین اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مستلزم توانمندسازی بخش خصوصی از طریق کاستن از هزینه ها و ریسک های عاملان خصوصی و برداشتن موانع رقابت و اصلاح نظام کسب و کار است. از سوی دیگر بررسی ما بیانگر این واقعیت است که بهبود فضای کسب و کار و شاخص های مرتبط با آن نقش اساسی را در افزایش و ارتقای رشد اقتصادی بازی می نماید.

با توجه به نتایج تحقیق بنظر می‌رسد بهبود شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران مستلزم یک تعدیل ساختاری است که در ذیل راهکارهایی برای این مهم ارائه می‌گردد:

به منظور بهبود شاخص شروع کسب و کار باید: (۱). حذف الزام آگهی دادن شرکت در روزنامه رسمی، (۲). حذف الزام به منظور تهیه ثبت حسابداری، (۳). حذف حداقل سرمایه لازم صورت پذیرد.

بهبود وضعیت تجارت در گرو: (۱). کاهش تعداد اسناد به منظور شفاف سازی حقوق گمرکی، (۲). کاهش درصد کالاهایی که به نقل و انتقالات ممنوعه فرستاده شده‌اند. (۳). تصویب برداشتن عوارض ورودی، (۴). بازبینی حقوق گمرکی و ایجاد تغییرات لازم است.

ارتقا دسترسی به اعتبارات مستلزم: (۱). بهبود سیستم اطلاعات اعتباری، (۲). تقویت حقوق قانونی قرض دهندگان و قرض گیرندگان است.

افزایش حمایت از حقوق سهامداران خرد نیازمند: (۱). تعهد به افشا سازی تضاد منافع در شرکت، (۲). افشا سازی سود و معاملات صورت گرفته در گزارشات سالیانه، (۳). ارتقا دسترسی سهامداران اقلیت به اسناد شرکت می‌باشد.

به منظور بهبود شاخص انحلال باید: (۱). بازبینی قانون مرتبط به منظور تسهیل استفاده از چنین فرآیندی برای سازماندهی مجدد، (۲). بهبود سیستم قضایی در جهت سرعت بخشیدن به حل موارد وارثکستگی.

تقویت سیستم مالیاتی مستلزم: (۱). حذف تبعیض در سیستم مالیات گیری، (۲). یکسان سازی عناوین مالیاتی ایران با استانداردهای بین المللی، (۳). جدا سازی درآمدهای مالیاتی که منشأ نفتی دارند از سایرین، (۴). برقراری الزام شفاف سازی در مورد مالیاتهای جمع آوری شده از بخش‌های مختلف اقتصاد، (۵). کاهش مالیات تصاعدی بر بنگاههای اقتصادی.

منابع

- اتاق بازرگانی صنایع و معادن تهران. (۱۳۸۸). پروژه مطالعه و بررسی فضای کسب و کار و ارائه برنامه عمل جهت بهبود آن در ایران: مطالعه موردی سازمان تامین اجتماعی.
- احمد پور داریانی، محمود؛ داوری، علی و قاسم رمضانپور نرگسی. (۱۳۸۹). محیط مساعد کسب و کار پیش نیاز توسعه کارآفرینی در ایران. فصلنامه مطالعات مدیریت بهبود و تحول شماره ۶۸
- تاری، فتح الله و محسن علوی منش. (۱۳۹۰). بهبود فضای کسب و کار در برنامه پنجم توسعه. فصلنامه پژوهش و مجلس، ۶۷: ۸۹ ت ۴۷.
- ترک نژاد، احمد و سعید شیرکوند. (۱۳۹۰). بررسی عوامل موثر و سنجش بهبود فضای کسب و کار در ایران. اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران.
- حسینی زاده بحرینی، محمد حسین و سعید ملک الساداتی. (۱۳۹۰). موانع نهادی سرمایه گذاری و کسب و کار در ایران. ماهنامه کار و جامعه، ۱۳۸: ۶۸-۴۹.
- خضری، محمد. (۱۳۸۹). دورنمای محیط کسب و کار در لایحه برنامه پنجم توسعه کشور. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲: ۱۱۲-۸۹.
- طیبه، کمیل و یاسر عباسلو. (۱۳۸۸). اعتبارات بانکی و سایر تعیین کننده های فضای کسب و کار در ایران. فصلنامه پول و اقتصاد، ۱: ۷۸-۵۷
- سالاری، ابوزر. (۱۳۹۰). بررسی تاثیر نظام مالیاتی بر فضای کسب و کار. ماهنامه بررسی مسائل و سیاست های اقتصادی، ۹ و ۱۰: ۱۳۰-۱۱۱.
- شهنازی، روح الله و زهرا دهقان شبانی. (۱۳۸۸). بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب. پژوهشنامه اقتصادی، ۳: ۱۸۵-۱۶۱.
- صالح آبادی، علی. (۱۳۸۸). نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار ایران. مجله پول و اقتصاد، شماره ۱
- میدری، احمد و اصلان قودجانی. (۱۳۸۷). سنجش و بهبود فضای کسب و کار. تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی
- نصیری اقدم، علی. (۱۳۸۸). چارچوب طرح بهبود محیط کسب و کار اصلاحات و چگونگی، بولتن تخصصی اقتصاد ایران، مرکز پژوهش ها.
- نیلی، مسعود؛ درگاهی، حسن؛ کردبچه، محمد و فرهاد نیلی. (۱۳۸۹). دولت و رشد اقتصادی در ایران. ایران، نشر نی

Acemoglu, D., S. Johnson & A. Robinson. (2001). **The Colonial Origins of Comparative Development: an Empirical Investigation.** *American Economic Review.* 91(51), 1369-1401.

Arrunada, B. (2007). **Pitfall to Avoid When Measuring Institutions: Is Doing Business Damaging Business?.** *Journal of Comparative Economics*, 35(4), 729-47.

Auty, R. (2000). **Resource Abundance and Economic Development.** Oxford University Press.

Baltagi, B. (2009). **A Companion to Econometric Analysis of Panel Data.** A John Wiley and Sons, Ltd, Publication.

Beck, T., R. Levine & N. Loayza. (2000). **Finance and the Sources of Growth.** *Journal of Financial Economics.* 58, 261-300.

Baranson, W. H. (1972). **Macroeconomic Theory and Policy.** Harper & Row Ltd, Publication.

Casero, P.A. & A. Varoudakis. (2004). **Growth, Private Investment, and the Cost of Doing Business in Tunisia: A Comparative Perspective.** Worldbank, Middle East and North of Africa Working Paper, No.34. www.SSRN.com

Dawson, J. (2006). **Regulatory, Investment and Economic Growth A cross Countries.** www. IDEAS.repec.org

Djankov, S., R. La Porta., F. Lopez-de-Silanes & A. Shleifer. (2002). **The Regulation of Entry.** *Quarterly Journal of Economics*, 117 (1), pp. 1-37.

Djanov, S., C. McLiesh & R. Ramalho. (2006). **Regulation and growth.** *Economics Letters*, 92(3), 395-401.

De Soto, H. (1989). **The Other Path: The Invisible Revolution in the Third world.** UAS, Published by Basic book, Harper & Row Publishers.

Eiffert, B. P. (2009). **Do Regulatory Reforms Simulate investment and Growth? Evidence from Doing Business Data 2003-2007.** Working Paper number 159, Center for Development.

Gleditsch, N. P., P. Wallenstein., M. Eriksson., M. Sollenberg and H. Strand. (2002). **Armed Conflict 1946-2001: A New Dataset.** *Journal of Peace Research* 39:5:615-637.

Goldsmith, J. L & B. Curtis. (1997). **Customary International Law as Federal Common Law: A Critique of the Modern Position.** 110 Harvard Law Review 815

- Haidar, J. I. (2012). **The Impact of Business Regulatory Reforms on Economic Growth.** www.ssrn.com
- Hall, R & C. Jones. (1999). **Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others.** *Quarterly Journal of Economics*, 144(1), 83-116.
- Hansen, G. D & E. C. Prescott. (1992). **Recursive Methods for Computing Equilibria of Business Cycle Models.** Discussion Paper, Institute for Empirical Macroeconomics 36. Federal Reserve Bank of Minneapolis.
- Hanusch, M. (2012). **The Doing Business Indicators, Economic Growth and Regulatory Reform.** Policy Research Working Paper 6176
- Jalilian, H., C. Kirkpatrick & D. Parker. (2006). **The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: Across- country Analyses.** *World Development*, 35 (1), 87-103.
- Klapper, L & I. Love. (2011). **The Impact of Business Environment Reforms on New Firm Registration.** www.ssrn.com
- Pfeffermann, G. P., G. kisunko., V. sumlinski & A. mariusz. (2000). **Trends in Private Investment in Developing Countries and Perceived Obstacles to Doing Business.** www.ssrn.com
- Porter, Michael E. (2009). **Competitiveness and the State of Entrepreneurship in Saudi Arabia,** pp.12-14, <http://www.isc.hbs.edu>.
- Roland C. & M. E. Porter. (2000). **Microeconomic Competitiveness: Finding from Executive Survey,** World Economic Forum,
- Sahcs, J & A. M. Warner. (1995). **Natural Resource Abundance and Economic Growth.** NBER Working Paper 5398
- United Nations Industrial Development Organization or Unido (2008) **Creating an enabling environment for private sector development in sub-Saharan Africa,** Vienna,p.5 www.unido.org
- World Bank Doing Business data based. www.doingbusiness.org
- World Bank Doing Business Report 2004-13.

Considering the Effects of Doing Business on Economic Growth for Iran, MENA and OECD Countries by GMM Method

Fatemeh Mehrabani¹, Fereshteh Abdollahi², Mehdi Basirat

Received: 19 May 2014 Accepted: 31 January 2016

Regulatory barriers to doing economic activities lead to reducing entrepreneurship and entrepreneurial activities, investment, job creation, and ultimately economic growth will decrease. Thus, deregulation and structural adjustment in the laws and regulations in terms of improving the business environment is one of the main priorities to achieve economic growth and development. According to above, main purpose of this paper is investigating the effect of doing business (DB) indicators on economic growth by using panel data method and GMM estimator, for Iran, OECD and MENA countries during 2006-2012. The main findings of our investigation are: First, Iran economic growth has decreased in recent years. Second, studying and comparing Iran DB indicators with MENA and OECD countries show that they are low and Iran's ranking is undesirable. Third, the results show a robust support for the claim that the improvement in DB indicators will lead to an increase in the economic growth. About MENA countries, dissolution index (RI=0.18) has the greatest effect on economic growth and least effect is related to cross-border index (0.027). However, for OECD countries the greatest and least effects are belong to starting business index (SB=0.35) and tax payment (PT=0.12). While the PT index has negative effect (-0.23) on MENA countries economic growth. Because worsening business environment leads to decreasing economic growth.

Keywords: *Doing Business, Economic Growth, GMM.*

JEL Codes: C23, K2, O41, O42.

---

1. Assistant Professor Department of Management and Economics, Ahwaz Branch, Islamic Azad University Ahwaz, Iran. Email: fatemeh.mehrabani@hotmail.com.

2. Master Student Department of Management and Economics, Science and research Branch, Islamic Azad University Ahwaz, Iran

Surf and download all data from SID.ir: www.SID.ir

Translate via STRS.ir: www.STRS.ir

Follow our scientific posts via our Blog: www.sid.ir/blog

Use our educational service (Courses, Workshops, Videos and etc.) via Workshop: www.sid.ir/workshop